

Kulturhistoriskt underlag till vård- och underhållsplan

Magdalena Jonsson, 2007

Kort historik

Döderhults socken ligger mitt i Kalmar län. Tidigare gränsade socknen i norr till Linköpings stift men i och med att Kristdala socken överförts till Växjö stift är det inte längre så. Bygden är rik på fornlämningar. Tidigare var jord- och skogsbruk viktiga näringar men under 1800-talet och 1900-talet har flera viktiga industrier vuxit fram, speciellt i Oskarshamn. En del finns kvar än idag medan andra har avvecklats. Exempel är kustens stenindustri, skeppsvarvet i Oskarshamn och SAAB Scania's lastbilsfabrik.

Den kyrka som idag finns i Döderhult stod klar 1772. Den föregick av en stenkyrka som kan ha uppförts redan på 1100-talet. Kyrkan är orienterad i öst-västlig riktning med tornet i väster och koret i öster. Fasaderna är putsade och långhusets tak belagt med enkupigt tegel. En av kyrkans äldsta inventarier är dopfontens cuppa som tros vara från 1400- eller 1500-talet. Flera av kyrkans inventarier har bevarade färgskikt från den ommålning som gjorde 1822. Till Döderhults församling hör idag också kyrkorna i Påskallavik och Bockara.

Källor

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

DK Kihlström, Bengt Ingmar, Döderhults kyrka, Eskilstuna 1993

KLM Kalmar läns museums arkiv.

PTA Arbman P T, Ur Döderhults hävder, Oskarshamn 1946

År	Händelse	Källa
1770-72	Kyrkan uppfördes av sten.	ATA
1774	Tornets spåntak beströks med rödfärg och tjära, sk rödtjära. Åtgärden upprepades ungefär var 20:de år.	PTA
1776	Kyrkan invigdes av biskop Schröder. Till invigningen reparerades kyrkans golv som redan angripits av svamp. Arbetet utfördes av snickaren Nils Karlsson i Norrby.	ATA PTA
1777	En ny altaruspsats vilken finns kvar än idag installerades. Utfördes av bildhuggaren Jonas Berggren.	PTA DK
1779	En ny predikstol ersatte den gamla som flyttats över från medeltidskyrkan.	DK
1780	Taket lagades efter att ha skadats av storm vintern 1779-80. Altaret och läktaren målades av socknens organist Gudmund Rundgren.	PTA
1781	Bänkinredningen målades.	ATA
1783-86	Brister i östra muren upptäcktes 1783 och åtgärdades 1786. Murarmästare Berg från Kalmar utförde arbetet.	PTA
1791	Sakristian försågs med kakelugn.	PTA
1800	Yttertakets reparerades.	PTA
1806	Sakristians taktegel byttes mot spån.	PTA
1812	Detta år eller åren strax därefter lades nytt tegel på långhusets tak.	PTA

1815	Golvet i bänkar och gångar reparerades.	PTA
1817	Kyrkan vitmenades in- och utvändigt.	PTA
1822	Bänkinredningen ommålades på brukspatron Cederbaums bekostnad. Även predikstolen, bänkarna, läktaren och orgelfasaden ommålades på hans bekostnad. En ny orgel införskaffades.	ATA
1831	Orgeln reparerades och denna åtgärd upprepades vid flera tillfällen under 1800-talet.	ATA DK
1834	Sakristians västra fönster gjordes om till dörr.	PTA
1836	Kyrkans golv reparerades under ledning av torparen Sven Hansson i Brunnstorp.	PTA
1839	Eftersom läktaren sviktade sattes extra pelare för att förstärka den.	PTA
1840	Yttertaket reparerades.	PTA
1843	Tornur installeras. Det skänktes av komminister I Pihlblad.	PTA
1846	Innertaket i långhuset och sakristian ströks med vit färg av kyrkväktare Nils Stycke.	PTA
1857-59	Fönstren förstörde. Tidigare hade de slutat i höjd med dörrarna men nu förstördes de så att fönstren nådde ner till halva dörren. Nya bågar insattes. Arbetet utfördes av snickare E A Pettersson, Rödsle.	ATA
1859	Rämnor i båda gavlarna upptäcktes. Därför stagades kyrkan med förbindelsejärn tillverkade vid Fredriksfors bruk, Döderhults socken. Tornets fönster, som då var fyrkantiga, flyttades och vid ett senare tillfälle gjordes de också runda.	ATA PTA
1860	Kyrkans fasad vitmenades.	PTA
1866-69	En mera omfattande omläggning av kyrkans golv utfördes. Även vapenhusets golv byttes. 1866 förstärktes läktaren på nytt. Den här gången med balkar mellan läktaren och pelarna.	PTA
1868	Troligen ommålades bänkarna på nytt. Altarets, predikstolens, orgelverkets och övriga prydnaders förgyllning förbättrades.	ATA PTA
1873	Fortsatta problem med svampangrepp i kyrkans trägolv. Tre järngaller lades in i golvet för att öka luftväxlingen.	PTA
1874-75	Omfattande renovering av yttertaket. Ny läkt lades och nytt tegel där så behövdes. Tegel inköptes från Frövi i Högsby socken. Även kyrkans innertak gjordes om och målades med olja och zinkvitt av målarmästaren N F Pettersson i Rödsle. Altare och disk, d v s altarringen, målades. Tornet renoverades. Dåliga balkar ersattes, takstolar och fönster sågs över, nya fönsterfoder och zinkplåtar under fönstren. Man lagade också luckor, golv och trappor. Ett nytt spåntak lades med kilspån av furu som kokats i vitriol och två gånger bestrukits med tjära. Arbetet utfördes av byggmästare J Carlström i Manketorp.	PTA
1876	Interiörens väggar vitmenades av målarmästaren N F Pettersson i Rödsle.	PTA
1880	Sakristians tak tjärades och försågs med zinkrännor.	PTA
1881	Golvet i koret och tvärgången lagades av kyrkvärden P Fr Jonsson i Kyrkeby.	PTA

1889	Värmeugnar installeras i kyrkans mitt. De var tillverkade vid Ebbes bruk i Hakarps kommun, i norra delen av Småland. Några bänkar fick tas bort för att man skulle få plats med kaminerna. Rören följde väggarna och möttes i taket. På yttertakets fanns en plåtskorsten.	ATA PTA
1890	Fönstren målades.	PTA
1897	Urnan som krönte tornspiran togs ner och ersattes av ett förgyllt kors. Tornets murtegel byttes. Tornet fick också nytt tak. Vid tornluckorna lades svart järnplåt och i övrigt lades kopparplåt. Arbetet utfördes av byggmästare J Blad i Oskarshamn.	PTA
1909	Kyrkans sockel ströks med cement.	PTA
1916	Värmeugnarna byttes mot kaminer som placerades i skåp vid östra gavelväggen. Vid den östra gaveln murades en skorsten av tegel. Antalet bänkplatser i koret minskade eftersom bänkarna kortades av för att ge plats åt kaminerna. Bänkarna i koret togs bort. Bänkkvarteren förändrades så att man fick en mittgång och en gång på var sida utmed långhusets väggar. Inga bänkdörrar mot väggarna. Bänkarnas sittkomfort förbättrades. Fönstren försågs med innanfönster. Några fönster försågs också med gångjärn så att de kunde öppnas. Målade korfönster installerades. Vem som gjorde fönstren är inte känt. Golvtiljorna drevs samman för att minska draget och dåliga tiljor ersattes med nya. Järngallren som skulle förbättra luftcirkulationen togs bort. Västra ingången försåg med vindfång. Man gjorde då också nya trappor till läktaren. Bänkinredningen målades.	ATA PTA
1921	Några av innertaket plankor ska ha trillat ner och skadat något som man kallar "adelshimmeln". Troligen menar man herrskapsläktaren.	PTA
1925	Den nya orgeln installerades. Tillverkad av Furtwängler&Hammer Orgelbau-anstalt i Hannover.	ATA
1929	Altaruppsatsen ska ha målats över i grått.	KLM
1932-33	Ommålning av taket och omkalkning av väggarna. Samma färgsättning som tidigare. Över innertaket lades sågspån som isolering. En del spån var dock fuktigt vilket gjorde att taket angreps av röta. Några år efter ommålningen fick delar av taket bytas ut. Förslaget togs fram av arkitekt Erik Lundberg.	ATA PTA
1939	Elektrisk klockringning installerades av Ericssons Elektriska Oskarshamn	ATA
1953-54	Omfattande renovering interiört men även exteriöra åtgärder. Golvet lades om och bjälklaget togs bort. Betonggolv göts. Över betongen lades i bänkkvarteren nytt bjälklag som fylldes med masungsslagg. Golv av trä lades in i bänkkvarteren och i koret. I gångarna lades öländsk kalksten. Interiört kalkslammades väggarna. Tre igenfyllda gravkammare hittades under golvet i långhuset och en tom gravkammare i koret. I den sistnämnda lades ihopsamlade skelettdelar. Här gravsattes också kyrkoherde Sundberg och hans maka, döda på 1700-talet, som tidigare varit begravda i en bortglömd gravkammare under sakristian. Ljuskronorna som hängt över huvudgången placerades över	ATA

	bänkkvarteren. De kompletterades med fem nya kronor som inköptes och två som donerades av olika givare. Järnkronorna från gamla kyrkan som tidigare hängt på läktaren flyttades till sakristian. De gamla mässingskronorna elektrifierades. Det arbetet utfördes av Hornfors Elektriska AB, Oskarshamn. Altaruppsats, predikstol, läktarbarriär och bänkinredning konserverades av konservator Sven Wahlgren. Han tog också fram äldre färgskikt inne i kyrkan bl a på orgelläktaren. Sittbänkar, altaruppsats och övrig inredning förefaller ha fått ny färgsättning som skulle harmoniera med den grönbå marmoreringen men tydligt visa att den var av senare datum. Bänkarna målades i brunt. Måleriarbetet utfördes av Edvin Lundblads måleriaffär, Oskarshamn. Altarrundeln vidgades och knäfallet gjordes bredare. Hörselslinga installerades. Två gravhällar, den ena tidigare i vindfånget och den andra i långhuset, flyttades till koret. Centralvärme med oljeeldning installerades. Skåpen som kaminerna varit placerad i togs bort men deras fronter placerades mot väggen. Korbänkarna förlängdes mot östra väggen. I sakristian ordnades toalett, kapprum och skrudkammare. Exteriört lagades putsen och väggarna kalkfärgades. Taket lades om med nytt undertak, pappbeklädning och tegel. Man satte också upp nya rännor och rör. En ny trappa av granit gjordes vid sakristians ingång. Tillstånd gavs att ändra tornhuvens form så att den blev mer klockformad och därmed mer lik tidigare utförande. Ett enklare kors sattes upp på tornspiran. Entreprenör var byggmästare Oskar Ståhl, Rockneby och värmesystemet installerades av AB Järnborgs Verkstäder, Oskarshamn.	
1961	Ombyggnad av orgeln. Olof Hammarberg, Göteborg. Orgeln flyttades in på läktaren så att det blev en gång mellan orgeln och läktarbarriären.	ATA KLM
1964	Ett förråd i vapenhuset gjordes om till toalett.	ATA
1966	Omtäckning av nedre torntaket med kopparplåt och reparation av tornhuvens koppertak.	ATA KLM
1976	Exteriör renovering. Putsen knackades ner och kyrkan omputsades. Tornet målades om och takrännorna byttes till nya i koppar. Fasadbelysning installerades. Snickerier vid fönster och dörrar målades liksom ankarjärn, räcken m.m.	ATA KLM
1983-84	Interiör renovering. Konservering av altaruppsats, orgelfasad, herrskapsläktare, predikstol, krucifix, psalmtavlor, epitafier, en tavla på södra långhusväggen, läktarbröstning, kolonner, bänkgavlar och bänkdörrar. Innertaket målades och laserades så att det fick en gul lyster. Predikstolen återfick sin ursprungliga färgsättning och altaruppsatsen marmorades. Den sistnämnda var tidigare målade med grågrön täckfärg. En del tidigare målade delar hade förgyllts och dessa målades på nytt. Bänkarna fick ny färgsättning i gult och engelskt rött. Kolonnerna var tidigare målade i svart. De målades nu	ATA

	för att likna röd granit. Utrymmet intill herrskapsläktarna under orgelläktaren gjordes om till kapprum. Toaletten i vapenhuset handikappanpassades. Kororgel installerades, tillverkad av en holländare som kopia av 1700-tals instrument. Läktarorgeln rengjordes och stämdes av dess upphovsman Nils Hammarberg. Hel ny ljudanläggning. Lundblads måleri och konservatorer Gunnar Sjösten, Påskallavik , och Ola Westerudd, Jönköping.	
1990-talet	Resterna av de sista korbänkarna togs bort och ersattes av lösa stolar. Man tog också bort de båda träväggar från kaminernas bås som under en längre tid varit placerade på var sida om altaret. På dessa var tidigare psalmnummertavlorna placerade.	
1992	Altarbordet gjordes fristående.	ATA
2005	Konservering av fattigbössan ”Dödergren” Jönköpings läns museum	ATA

Övergripande kulturhistorisk bedömning

Generella värden

Som alla andra kyrkor byggda före utgången av år 1939 skyddas Döderhult kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmätts värde, utan också symboliska och ickemateriella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin bygd och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socknen. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar.

Kyrkomiljön

Döderhults socken ligger mitt i Kalmar län utmed kusten. Från söder till norr gränsar socknen mot Mönsterås, Fliseryd, Högsby, Mörlunda, Kristdala och Misterhults socknar. Bygden är rik på fornlämningar. Den djupa havsvik som en gång i tiden gick ända fram till Döderhults kyrka skapade goda levnadsförhållanden för såväl stenålderns som bronsålderns människor. När vattnet sjönk undan blev viken en bördig dalgång. Kring kyrkan växte kyrkbyn med service och handel. Längre österut, vid kusten låg köpingen Döderhultsvik. Platsen blev 1646 lydköping under Kalmar stad vilket betydde att de som bedrev handel i Döderhultsvik var underställda handelsmännen i Kalmar. Döderhultsvik växte under 1700-talet och i slutet av detta århundrade försökte man för första gången att få stadsrättigheter. Det lyckades dock först 1856. Platsen fick då namnet Oskarshamn.

När Oskarshamn blivit stad ville man också ha sin egen kyrka vilken stod klar 1876. Först 1919 blev staden eget pastorat och skildes från Döderhults socken. Närheten till staden gjorde dock att även Döderhults kyrkby utvecklades. Idag finns villaområden, skola och kommunal service men handeln har helt koncentrats till staden.

Döderhults socken är till ytan stor. I södra delen av socknen utvecklades Påskallavik till en viktig hamn och industriort. Innevånarna på orten, framförallt medlemmar ur familjen Callerström, tog i mitten av 1800-talet saken i egna händer och byggde en kyrka som stod klar 1865. Påskallavik förblev dock annexförsamling till Döderhult.

Kommunsammanslagningen 1971 innebar att Oskarshamns kommun utvidgades. Samhället Bockara som tidigare tillhört Mörlunda-Tveta storkommun och Mörlunda församling inkorporerades istället i Oskarshamns kommun och Döderhults församling.

Döderhults kyrka ligger där flera vägar strålar samman. I norr, söder och väster ligger villaområden och i öster breder Döderhultsvikens jordbrukslandskap ut sig som en buffert mellan den nya staden och det gamla sockencentrat. Runt omkring kyrkan ligger en stor kyrkogård som utvidgats vid flera tillfällen. Kyrkogården delas i väster av Kyrkvägen. Prostgården är belägen sydväst om kyrkan och norr om densamma ligger församlingshem och pastorsexpedition.

Kyrkobyggnaden

Bakgrund

När den första kyrkan i Döderhult byggdes är inte känt. Man vet att en kyrka fanns på platsen 1343 då denna omtalas i Ulvid Birgerssons testamente. Denna kyrka kan ha byggts så tidigt som på 1100-talet. Tillskillnad från många andra kyrkor i trakten brändes inte Döderhults kyrka av danska trupper under Kalmarkriget 1611-13. Man klarade sig också från danska härjningar 1677 då Döderhultsvik brändes. Den medeltida kyrkan ska ha stått i det utrymme som idag är vinkeln mellan långhusets norra vägg och sakristian.

Under 1700-talet växte socknens befolkningensmängd. Därmed blev den medeltida kyrkan för trång. År 1768 sägs att många församlingsbor vid högmässa fick stå i vapenhuset och till och med ute på kyrkogården. Bygget av den nya kyrkan påbörjades 1770.

Exteriör

Den nya kyrkans ritningar utfördes av kommissionslantmätaren Per Engström. Arbetet leddes av byggmästaren Erik Eklund och murarmästaren Jonas Zakrisson. Planen var att man skulle använda sig av den gamla kyrkans södra och östra murar men de visade sig vara i ett för dåligt skick.

Den nya kyrkan byggdes med Ryssby kyrka som förebild. Denna kyrka ritades av majoren vid fortifikationen Ulric Höjer. Ryssby kyrka kom att tjäna som förebild för flera kyrkor som uppfördes vid den här tiden t ex Madesjö, Algutsboda och Vissefjärda. Av dessa är Vissefjärda den som exteriört bäst bevarat sin ursprungliga karaktär. Typiskt för de här kyrkorna är de breda, lite satta, långhusen och de flacka taken med de stora takytorna. Ryssby, Madesjö och Vissefjärda byggdes utan torn. De båda förstnämnda tillbyggdes med tiden med torn. Algutsboda och Döderhult byggdes båda med torn. Även tornen var breda och inte mycket högre än långhusen. Båda kyrkornas torn har byggts om men Döderhult har bevarat mycket av den ursprungliga känslan i tornets utformning. Typiskt för alla fem här nämnda kyrkor är också de ursprungligen fullbredda och rakavslutade koren. Stilen är en tidig nyklassicism med drag av den karolinska tidens enkla och avskalade byggnads ideal.

Kyrkans fasader har omfärgats vid flera tillfällen. När man 1976 knackade ner putsen kunde man se rosa, gula och vita färgskikt. Idag har kyrkan en varmvit kulör som tillkom vid renoveringen på 1970-talet. När kyrkans fasader haft de olika färgerna är dock inte känt. Redan på 1780-talet upptäckte man sprickor i kyrkans östra vägg. Dessa lagades men problemen återkom. Därför satte man 1859 in stag inne i kyrkan.

Taket var ursprungligen belagt med spån. Detta var i det skogrika Kalmar län ett vanligt takmaterial på kyrkorna. År 1812 byttes långhusets spåntak mot ett tegeltak. Långhusets tak har därefter förutom ett kontinuerligt underhåll undgått två större renoveringar då man bl a bytt tegel. Den senaste gjordes 1953-54.

Även tornets tak var ursprungligen spåntäckt. Det belades 1897 med kopparplåt. Tornet saknade från början lanternin. Exakt när denna tillkom är oklart men på en teckning från 1820 kan man se den. Lanterninen hade ursprungligen luckor men 1846 byggdes dessa om till fönster. Tornets huv ska också vid okänt tillfälle ha byggts om. Vid den stora renoveringen som gjordes 1953-54 sägs nämligen att tornets huv gjorts mera lik dess ursprungliga form. Tornets spira kröntes under 1800-talet av en brinnande urna. Denna byttes 1897 mot ett förgyllt kors. Detta kors byttes 1953-54 mot ett enklare kors.

Sakristians tak var när den byggdes belagt med tegel. En svår storm 1780 skadade taket vilket ledde till reparationer. Redan 1806 var man dock tvungen att åtgärda sakristians tak på nytt. Då togs teglet som uppenbarligen varit av sämre kvalité bort och man lade ett spåntak istället. Spåntaket blev kvar till någon gång efter 1880 då det tjärströks för sista gången. Spånen ersattes med tvåkupigt tegel.

Ytterligare en större förändring av kyrkans utseende gjordes 1857-59 då fönstren byggdes om. Vid den här tiden var stickbågiga fönster- och dörröppningar vanliga men ritningar från 1770 tyder på att Döderhults kyrka redan från början hade rundbågiga. Fönsteröppningarna var dock inte så stora. Deras överkant ska ha varit den samma som idag men underkanten ska ha varit i höjd med dörrarna. När fönstren byggdes om gjordes de längre så att de når ner till halva dörren. Tornets fönster flyttades 1859 och gjordes runda. De hade tidigare varit fyrkantiga.

Dörröppningarna däremot ska ha behållit sin utformning sedan kyrkan byggdes. Det finns en ingång i väster och tre i söder. En av de södra ingångarna leder till herrskapsläktaren på södra långhusväggen. Dörren sitter i nivå med herrskapsläktarens placering i kyrkorummet vilket gör att en hög trappa leder upp till dörren. Samtliga dörrar är av trä och alla utom herrskapsläktarens dörr är dekorerade med ett rombiskt mönster målat i rött. Herrskapsläktarens dörr är dekorerad med speglar. Dörrarna vid ingången i väster tros vara original från 1770-talet. Dessa dörrar har ett lås som skänktes av majoren Lars Hammarskjöld på Wirbo och som fanns på plats redan 1776 då kyrkan invigdes.

Döderhults kyrka har exteriört genomgått flera förändringar men trots det har kyrkan som byggnad bevarat mycket av sin ursprungliga karaktär. En del material har bytts ut och tornets lanternin har förändrats, men kvar finns de drag som tydligt markera att Döderhults kyrka tillhör denna för Kalmar län särpräglade grupp av kyrkor som byggdes under 1700-talets andra hälft. En ovanlig företeelse är herrskapsläktarens ingång med sin placering mitt på den södra långhusväggen och med den höga trappan som leder upp till dörren.

Interiör

Kyrkans interiör har genomgått förändringar, men i de flesta fall har det, liksom exteriört, handlat om byte av material och färgsättning. Kyrkan har ett fullbrett kor som markeras av att dess golv ligger något högre än långhusets golv. Taket är ett trätunnvalv målat i en svagt gul nyans. Väggarna är putsade och avfärgade i vitt. På väggen omkring predikstolen är målat ett draperi i blått och gult. Golvet i koret och i gångarna är belagt med kalksten och i bänkkvarteren med trä. Det var i samband med renoveringen 1953-54 som golvet lades om senast och då belades delar av det med kalksten.

Åren efter att kyrkan stod klar 1772 tillkom flera fasta inventarier så som predikstol och altarpupp. Förutom altarpuppen präglas dessa inventarier av rokokostilen men t ex hos orgelfasaden finns också drag av barock. Altarpuppen däremot är en på många sätt typisk representant för nyklassicismen. Den är strikt symmetrisk med dekorelementen som symboliserar olika företeelser. Ett för nyklassicismen mycket typiskt dekorelement är urnan som symboliserar det eviga livet. De fasta inventarierna d v s bänkinredning, läktarbröstning, orgelfasad, predikstol, altarring och herrskapsläktare har idag en enhetlig färgsättning. Flera av inventarierna fick denna bemålning redan 1822 då brukspatron Cederbaum bekostade en ommålning av kyrkan. Vem som utförde arbetet är inte känt men vid den här tiden arbetade en stockholmskonstnär vid namn Torselius med målningsarbeten på brukspatronens gård, Fredriksberg. Kanske var det han som fick i uppgift att även måla kyrkan. Med tiden målades inventarierna på nytt. Vid den stora renoveringen 1953-54 beslöt man sig för att ta fram måleriet från 1822 och gjorde så på altarringen, herrskapsläktaren, orgelfasaden, predikstolen, läktarbröstningen och bänkfasaderna. Samtliga inventarier var då målade i en bengul nyans. Undantaget var altarpuppen som vid renoveringen 1983-84 återfick delar av sin marmorering från 1780 och dessutom kompletterades med marmoreringar i samma nyanser samt förgyllningar.

Bänkinredningen hade länge kvar en ålderdomligare indelning med bänkar i fyra rader och tre gångar. Först 1916 fick bänkinredningen sin nuvarande indelning i två kvarter med en huvudgång och två mindre gångar utmed långhusets väggar. Bänkarnas sittkomfort förbättrades. Man återställde också de bänkar som förändrats eftersom man placerat två kaminer mitt på vardera långhusväggen. Nya värmeugnar hade istället installerats vid den östra gaveln. Det gjorde att de bänkkvarter som fanns i koret fick kortas av. Som tidigare nämnts togs bänkgavlarnas målningsskikt från 1822 fram vid renoveringen 1953-54. Vid den senaste stora renoveringen 1983-84 målades sittbänkarna i gult med psalmboksställ och överliggare i engelskt rött. Vid denna renovering alternativt under 1990-talet togs de sista bänkarna i koret bort och ersattes av lösa stolar.

Såväl orgelläktaren som herrskapsläktaren är från kyrkans tillblivelsetid. Orgeln som flyttades över till den nya kyrkan var tillverkad 1712 och ersattes 1925 av ett nytt tysk orgelverk. Orgelfasaden tillkom troligen 1775. Stilen är rokokostil men det finns även ett tyngre drag som andas barock. Läktaren har en svängd form framför orgeln och på var sida utmed långhuset vägg sträcker sig sidoläktare. Läktarbarriären är målad i samma blå-gråa marmorering som flera andra inventarier i kyrkorummet samt dekorerade med ramverk och festonger i gult. Två trappor leder från vapenhuset upp till läktaren. Idag finns bänkarna kvar på den södra sidan av läktaren och en del av dem på den norra. Läktaren bärs upp av 20 stycken marmorerade röda pelare. Av dessa har 18 tärningskapitäl i blått och rött med förgyllda detaljer medan två har korintiska kapitäl som till största delen är förgyllda. Via valv under orgeln och grindar kommer man ut på läktaren. Under orgelläktaren fanns två mindre läktare, en på var sida om

huvudgången. När dessa byggdes är inte känt men de ska ha funnits på 1830-talet då de användes av familjen Hammarskjöld. Läktaren är inbyggd och försedd med småspröjsade fönster. De har ingång via orgelläktarens trappor. På långhusets södra sida, mitt emot predikstolen, är en herrskapsläktare placerad. Denna läktare har egen ingång från kyrkans södra sida. Läktaren byggdes 1772 för dåvarande ägaren av Fredriksbergs herrgård, Peter Fredrik von Hegardt och hans hustru Anna Regina Horn av Åminne.

Vapenhuset har idag trätak, putsade vita väggar och golv belagt med kalksten. Vindfånget vid den västra ingången iordningställdes vid renoveringen 1916. Toalett ordnades 1964. Denna byggdes vid renoveringen 1983-84 om till handikapptoalett. Även i sakristian har toalett installerats. Det gjorde i samband med renoveringen 1953-54. Då iordningställdes också kapprum och textilförvaring. Den senare förbättrades också vid renoveringen 1983-84.

Döderhults kyrka har ett mycket väl sammanhållet kyrkorum präglad av stildrag från barock, rokoko och nyklassicism. De typiska nyklassicistiska dragen är, förutom den för stilen så typiska altarpopsatsen, rummets symmetri, ljuset och rymden i rummet. Även bänkinredningen är enkel och klassicistiskt avskalad till sin utformning. Dekoren utgörs av marmoreringsmålriet. Bland övriga fasta inventarier är rokokon den mest framträdande stilen men i orgelfasaden finns också drag av barock.

Kyrkorummet är på flera sätt ovanligt. Det tillhör, som tidigare nämnts, en grupp kyrkor i Kalmar län som byggdes under 1700-talets andra hälft med inspiration från kyrka i Ryssby. De representerar en tidig avskalad nyklassicism med ett stort, ljust och symmetriskt kyrkorum. Det fullbredda koret är även det typiskt för de här kyrkorna. Ljusinsläppen, som förstörades 1857-59, är stora med djupa fönsternischer. Färgsättningen i kyrkan överrensstämmer till stora delar med den färgsättning som kyrkan fick 1822. Flera av inventarierna t ex läktarbröstning och altarring, har kvar färgsikten i original från denna ommålning. Färgsättningen i kombination med att flera av inventarierna är utförda i samma stil och av samma bildhuggare bidrar till det mycket väl sammanhållna kyrkorummet.

Kyrkans kulturhistoriska värde förstärks ytterligare av läktarna i kyrkan. Orgelläktarens utformning är i sig ovanlig med de små sidoläktare. Till det kommer planlösning med de båda grindförsedda valven under orgeln som leder från läktartrapporna ut på läktaren. Denna är ovanlig men inte unik. I Kalmar län har S:t Gertruds kyrka i Västervik en liknande lösning. En av de mera ovanliga företeelserna som finns bevarade i Döderhults kyrka är de olika herrskapsläktarna och då främst den läktare som är placerad på långhusets södra vägg. Den har följt Fredriksbergs herrgård och kallas ibland i handlingarna för Fredriksbergskuren. Herrskapsläktare var troligen vanligare i äldre tider och då särskilt i stadskyrkorna. Idag finns ett fåtal bevarade i landet. I Kalmar län finns herrskapsläktare bevarade i Blackstad kyrka. Liknande arrangemang finns också i Pelarne kyrka och har funnits i Åby kyrka. I båda fallen de sistnämnda fallen har bänkarna eller läktarna varit placerade i anslutning till de gravkor som förnåma familjer låtit uppföra. Förutom herrskapsläktaren på långhusets södra vägg finns i Döderhults kyrka dessutom två mindre herrskapsläktare under orgelläktaren. Samtliga tre är mycket viktiga för upplevelsen av kyrkorummet. De berättar också om det sociala livet i Döderhults socken i äldre tider med stora gods, ledda av i bygden framstående familjer.

Inventarier

En kategori av inventarier som ofta har en påtaglig roll i ett kyrkorums karaktär är armaturer. I Döderhults kyrka finns flera mässingskronor av olika storlek och ålder. De hänger i rader

över de båda bänkkvarteren och fram i koret. Det finns även två mindre kronor på läktaren. Det krucifix som överfördes från den gamla kyrkan och en kort tid användes som altarprydnad i den nya kyrkan hänger idag på långhusets norra vägg. På långhusets väggar hänger också två epitafier som överfördes från den gamla kyrkan. Över långhusets södra ingång i anslutning till koret hänger majorens Arvid Hammarskjölds epitafium från 1676. Det andra hänger på långhusets norra vägg under läktaren och är en minnestavla från 1762 över Isac Olofsson. Liksom i de flesta av kustbygdens kyrkor finns ett votivskepp. Det hänger över huvudgången under läktaren.

I koret har under de senaste årtiondena flera nya inventarier tillkommit som representerar en modernare stil och nya behov i kyrkorummet. Det är t ex ambo, pulpet, sakramentskåp och dopljusstake. Det finns också en Mariaskulptur och en stol för prästen.

Sammanfattning

Området kring Döderhults kyrka är idag en del av Oskarshamn. Den nya handels- och industristaden har tagit över den gamla kyrkbyns roll som centrum i bygden. Den gamla kyrkbyn har dock under 1900-talet åter vuxit i och med att nya villaområden byggts på Döderhultsvikens sluttningar. Kyrkplatsen i vikens ände där vägarna från socknens olika delar möttes utgör än idag ett tydligt blickfång i landskapet.

Döderhults kyrka utgör en representant för den grupp av kyrkor i Kalmar län som tillkom i mitten av 1700-talet. Exteriört har kyrkans lanternin byggts om och fönstren förstörats under 1800-talet. Den senare åtgärden gav kyrkan ett mer utpräglat nyklassicistiskt drag i stil med 1800-talets kyrkor.

Interiört är kyrkorummet till stora delar mycket välbevarat. Flertalet av de fasta inventarier som tillkom i samband med att kyrkan byggdes finns kvar. Tillsammans med den enhetliga färgsättningen som delvis finns bevarad från 1822 skapar det en väl sammanhållen och genuin karaktär i kyrkorummet. Mycket ovanliga är de bevarade herrskapsläktarna och orgelläktarens planlösning.

Såväl interiört som exteriört är Döderhults kyrka idag en av de mest välbevarade av de kyrkor som byggdes under samma tid och i samma stil. Det gör att Döderhults kyrka är en av de få kyrkor som idag kan ge en god uppfattning om hur den här tidens kyrkor såg ut och kunde vara inredda.

Källförteckning

- ATA** Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.
- DK** Kihlström, Bengt Ingmar, Döderhults kyrka, Eskilstuna 1993
- KLM** Kalmar läns museums arkiv.
- PTA** Arbman P T, Ur Döderhults hävder, Oskarshamn 1946

Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.

Lindahl Göran, Högkyrkligt lågkyrkligt frikyrkligt, Diakonistyrelsens bokförlag 1955.

Nationalencyklopedin på nätet.